

ספרי היהלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
משועוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מענדל פערמאן שליט"א
פרשת בשלח

שבת קודש

אבסוף גיגם שבת
בקדושת השבת וסגולתה

שמת בפנינו, הן הם יודו ויברכו וישבחו
ויפארו את שמך מלכנו תמיד, שמשמע
מכך שיש בכוחנו להודות ולשבח לפני
הבורא.

על פי היסוד שהניח השפת אמת בענין
השירה והשמחה, שהשלמות בהם תהיה
רק לעולם הבא, ואילו בעולם הזה ניתן
לזכות לכך רק באמצעות הדבקות
בבחינה שלעתידי, נראה לתרץ שאכן
היכולת לשבח אינה בהשגת בר אנוש,
אמנם כשמרומם האדם את גופו ונשמתו
ודבק בשורשו העליון, אכן יכול הוא
לזכות ולשבח לפניו יתברך.

וכשנדייק בהבדל שבין שני המשפטים,
נמצא שבתחלה אנו מוזכרים את כל
האיברים הגשמיים שיש בגופנו, כמו
הפה, הלשון, השפתים, העיניים, הידיים
והרגלים, דברים שבהם אין חלוק לכאורה
כלל בין ישראל לבין אומות העולם שגם
להם אותם איברים ממש.

ואם אמנם בתוכו של היהודי שוכנת
נשמה שהיא חלק א-לוה ממעל, אך
בהתייחס לגוף ואבריו נמצא שאין חילוק
כלל בינו לבין מי שאינו מבני ישראל.

לכן כשנפצים אנו להודות ולשבח לפני
הבורא באמצעות האיברים כפי שהם
ללא החיות המקיימת אותם, אכן אין
אנו מספיקים להודות ולהלל ולשבח
בהם, כיון שאין ביכולתו של הגוף הקרוץ
מחומר לזכות לשלמות השירה והשמחה
שהן דבר רוחני ונשגב.

אמנם לאחר מכן אנו אומרים 'על כן
איברים שפילגת בנו', ותכף ומיד אנו
מזגשים את החיות האלקיות המקיימת
את אותם איברים באמרנו 'ורוח ונשמה
שנפחת באפנו', ומכיון שהנשמה הנה
רוחנית לכן 'הן הם יודו ויברכו וישבחו
ויפארו את שמך מלכנו תמיד', מכיון
שהנשמה הנה ברת השגה בשירה
והשמחה שבעולם הבא.

תהלה ונשכחו בפנינו

הנשמה שבתוכו של יהודי, יש בה כח
עליון לשבח ולהודות לפני הבורא,
וכמפורש בפסוק (תהלים קנ ו) 'כל הנשמה
תהלל י-ה'.

באמצעות הנשמה נכרת מעלת האדם על
פני הבהמה וחיות השדה, כיון ששורשו
של כח הדבור מן הנשמה שנפח הבורא
באדם ככתוב (בראשית ב ז) 'ויפח באפיו
נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה',
ואותו תרגם אונקלוס 'והוה באדם לרוח
ממללא', הוא כח הדבור שבאדם שעל ידו
יכול להלל ולשבח לבורא.

המשך בעמוד ב'

על התורה

שלהבות קודש והגינות חכמה
עפרשת השבוע

זהוים מוזכים את המותים

י'סע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה
ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן
מפניהם ויעמוד מאחריהם' (שמות יד ט).

בספר עולמו של אבא הובא רעיון נחמד
שאמר הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זיע"א
בשם זקנו הרה"ק בעל ישמח משה זיע"א על
פסוק זה:

'מלאך האלוקים' רמז לצדיק המנהיג את
עדתו ומורה להם את הדרך אשר ילכו בה
ואת המעשה אשר יעשו.

כל זמן חיותו הולך הוא 'לפני מחנה ישראל'
והדור כולו הולך אחריו וצועד בנתיבותיו.
ברם לאחר הסתלקותו לחיי העולם הבא -
מתהפכים היוצרות: הצדיק שמדרגתו גבוהה
ונעלה ממדרגת אנשי דורו, הולך ועומד
מאחוריהם, שכן מרגע זה ואילך אינו יכול
בשום אופן להוסיף על זכויותיו, ורק על
ידי שמירת התורה והמצוות של בני ישראל
בעולם הזה המתכוונים לזכותו, עולה נשמתו
ממדרגה למדרגה עד אין קץ. ודפח"ח.

בושה לפחד מגוי

י'פרעה הקריב וישא בני ישראל את עיניהם
והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו
בני ישראל א-ה' (שמות יד ט).

פירש הרה"ק החידושי הרי"ם זיע"א
שצעקתם היתה על עצם זה שהם מתייראים
מהמצרים, וכפי שהביא הרה"ק מפליץ בספר
'שפתי צדיק' (אות יג):

אמר זקני הקדוש מו"ר ז"ל, שיעקר צעקתם
היה על שפחדו מן שר, שחשבו שכבר נתקנו
שיהיה להם רק לב אחד לאבינו שבשמים,
ונבהלו שפחדו מן זר, עכ"ל.

הרה"ק השפת אמת זיע"א (פסח תרמ"ב) הביא
אף הוא את דברי זקנו החידושי הרי"ם מגור
זיע"א והוסיף לפרש כי כשם שלפני קריעת
ים סוף היצר לישראל יתר מסכנת החיים
הממשית בה היו שרויים, עצם העובדה
שהם יראים מבשר ודם, כך לאחר שנאלץ
וזכו למדרגות עליונות ולגילוי שכינה, עיקר
שמתחם ושירתם לפני הקדוש ברוך הוא לא
היתה אלא על מה שהרגישו בנפשם שזכו
להעפיל למדרגת היראה השלמה מבורא
העולם שהוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל
המעשים, וחשו בבירור כי עתה אינם יראים
כלל מבשר ודם, אלא מהשם יתברך לבדו.

לכן נאמר 'ויראו העם את ה' ויאמינו בה'
ובמשה עבדו. אז ישיר משה ובני ישראל...

נודע היה הרה"ק רבי שלמה אריה לייב
מטיטשין זיע"א בשלימות אמונתו ובביטחונו
העז בריבונו העולמיים. רבי שלמה לא היה ירא

מפני איש, כי אם מהשם יתברך לבדו, מקיים
היה בעצמו את דברי התנא 'הוי עז כנמר...
לעשות רצון אביך שבשמים'.

רגיל היה לצטט את לשונו הנודעת של
'בעל חובות הלבבות' בשער אהבת ה' (פ"ו)
המספר על אחד מהיראים שמצאו ישן באחד
המדברות, ושאלו אותו:

'האיך ירא מן האריות שאתה ישן במקום
זה?'

אמר להם:

'אני בוש מאלוהים שיראני ירא וזלתו!'

אם בזמנים כתיקונם היה נודע בביטחונו העז
בקדוש ברוך הוא, הרי שביתר שאת וביתר עוז
יזכר היה בכך בעת התגעשו מוסדי ארץ עם
פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשנת המביט
לארץ ותדע"ד.

בשנת תרע"ה, כבשו הרוסים את חבל גליציה
בו היתה העיירה טיטשין מקום מגורי רבי
שלמה. החיילים הרוסיים שלא הצטיינו
באהבת ישראל יתירה בלשון המעטה, שוטטו
ברחובות העיירה והנחיתו הוראות ופקודות
על ראשיהם של היהודים המבוהלים שמילאו
בצייתנות מבוהלת אחר הוראותיהם, ובלבד
שלא לעורר עליהם את חמתם של החיילים
הרוצחים.

יחיד באומץ ליבו ובביטחונו בה' אלוהיו
היה רבי שלמה, הוא לא חש לגזירותיהם
ופקודותיהם של החיילים, ולא הראה כל
סימני פחד מזהגויים המגושמים.

יהודים ואף נכרים שראו את אומץ ליבו של
רבי שלמה ואת הזלזול המוחלט שהפגין כלפי
החיילים הרוסיים שהטילו את חתמתם על
הבריות, האמינו כי בביתו לא יארע להם כל
נזק והיו שוהים בצל קורתו.

בספר ברכה שלמה שכתב בן אחיו של רבי
שלמה בו ליקט מדרכיו והנהגותיו בקדוש,
מופיעים כמה סיפורים מרעשיים על הביטחון
העז שהראה רבי שלמה בשנות המלחמה.
לעיתים כאשר באו אליו יהודים וסיפרו לו
על הפחד המקנן בקרבם מפני המציק הרוסי,
היה מרעים עליהם בקולו:

'לפחד מגוי?! - הלא בושה וכלימה היא!'

בדרך זו היה נוסך ביטחון ואמונה בלבבות
היהודים, שיצאו מביתו בגב זקוף, מתוך
תחושה אמיתית שהקדוש ברוך הוא שומרם
ועומד לימינם.

אם תהיה ירא שמים באמת - ענה פעם
ליהודי שביקש ממנו ברכה להינצל מחמת
המציק - 'פחדו כל הגויים ממך, ובמקום
שאתה תבקש להינצל מהם, הם יבקשו
להינצל ממך...' כאמור הכתוב 'וראו כל עמי
הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך'
בספר הזכור מוצאים אנו סיפור מדהים

המשך בעמוד ב'

ישמח ה' במעשיו

דקדקו חכמינו ז"ל (סנהדרין צא:) בלשונו
של הפסוק הפותח את שירת הים (שמות
טו א) 'אז ישיר משה ובני ישראל את
השירה הזאת לה', שנאמר בו 'ישיר'
בלשון עתיד, ולא 'שר' בלשון עבר, ומכאן
רמז לתחיית המתים מן התורה.

ובאר הרב הקדוש רבי יהודה אריה לייב
מגור זי"ע בספרו 'שפת אמת' (בשלח
תרנ"ב), כי השירה והשמחה אינם בשלמות
בעולם הזה, ורק לעתיד לבא נזכה שיקיים
בנו הכתוב (תהלים קד לא) 'ישמח ה'
במעשיו' ותהיה השמחה מושלמת ללא
כל דופי.

אמנם גם בעולם הזה, ישנם זמנים בהם
זוכים ישראל להתגלות עליונה על-
טבעית, וכפי שהיה בעת קריעת ים סוף,
אז מתעוררת בהם הבחינה שלעתידי לבוא
ויכולים ישראל לשיר ולשמוח לפניו
יתברך בשלמות.

וכמו כן בבוא יום השבת שהיא מעין עולם
הבא, יכולים ישראל ביום זה להרגיש את
השמחה שלעתידי, וזהו שאומרים בתפלה
(מוסף לשבת) 'ישמחו במלכותך שומרי
שבת'.

ובכך יובן שלמדו חכמינו משירת הים
רמז לתחיית המתים, שמאחר שישראל
אמרו שירה לפני ה' מוכח שנתעורר בהם
אותו הכח מעין לעתיד בתחיית המתים.

על פי באורו הנפלא של השפת אמת'
במהות השירה, הטעים לפרש כ"ק
אדמו"ר רבי דוד-חי אביחצירא שליט"א
את האומר בתפלת 'נשמת כל חי'.

המתבונן בנאמר בתפלה זו יעמוד בודאי
על הסתירה הבאה:

בתחלה אנו אומרים 'ואילו פינו מלא
כים, ולשונונו רינה כהמון גליו,
ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע, ועינינו
מאירות כשמש וזיכר, וידינו פרושות
כנשרי שמים, אין אנחנו מספיקים
להודות לך ה' אלקינו ואלקי אבותינו
ולברך את שמך מלכנו על אחת מאלף
אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות
שעשית עם אבותינו ועמנו'.

מוכח מכך שהשבחים שבפינו אינם
מספיקים כדי לשבח בהם את בורא עולם,
כיון שכל שבח ימעיט מערכו של הקדוש
ברוך הוא, וכפי שנאמר (תהלים ס ב) 'לך
דמיה תהלה', שמשמע שהשתיקה יפה
בענין שבחו של הבורא.

ובהמשך סותרים אנו את עצמנו בכך
שאנו אומרים 'על כן איברים שפילגת בנו,
ורוח ונשמה שנפחת באפנו, ולשון אשר

ומריעש, על אומץ ליבו של רבי שלמה שנבע מהישגות מוחלטות על בורא העולמים, שהוא עשה עושה ויעשה לכל המעשים. ביום אחד בהיר נפרצו לפתע דלתות ביתו של רבי שלמה, ואל הבית נכנס בסערה קוץ רוסני יחיר וגואה. הוא סקר בגאווה את בני הבית, ופקד בשחמט היטב לאזנו של החייל:

'צא ברגע זה לרחוב ונקו את הדרכים מהטיט ומהבוץ!'

בני הבית רעדו מפחד, הם הפנו מבט חטוף אל אביהם שישב בפנינת הבית ופקד בתלמודו. הרבי הרים את עיניו מהספר ופקד בקול רם ובוטח שנשמע הלחן לאזנו של החייל:

'אתם נשארים כאן, ולא הולכים לשום מקום!' לרגע נאלם החייל מרוב הפתעה, הוא לא האמין כי יהודי יעז להמרות את פיו למול פניו מבלי להתבלבל.

לאחר כמה שניות התעשת וחמתו בערה בו להשחית, הוא שלף את חרבו מתערה ורץ אל הרבי כאחוז טירוף.

אולם בטרם הספיק הקוץ לבצע את זממו, קפץ הרבי ממקומו וללא שמץ של מורא הרעים עליו בקול חוצב להבות אש:

'ישע! אני עובד את השם יתברך חי עולמים!..'

הקוץ הבוטח נבהל ונחרד, כל תאוות הרצח שמילאה את ליבו רגע לפני התנדפה ונעלמה, ואת מקומה תפסה רעדה שמילאה את כל ישותו. הוא החל רועד כעלה נידף ואך בקושי הצליח להרים את רגליו ולנוס מהמקום בבהלה עמוקה, כחייל הנס משדה הקרב.

והיה לפלא.

לאחר שוך הסערה, ניגשו כמה ממקורבי הרבי ושאלו אותו:

'על שום מה ראה הרבי לעורר את חמתו של אותו קוץ רוסני? וכי לא יודע הרבי שדם יהודי הפקר בעיניהם? הלווא זוהי סכנת נפשות של ממש!'

שמע הרבי וענה את תשובתו שהיתה תמצית דרכו והליכתו בקודש:

'בפסוק נאמר ויירא יעקב מאוד וייצר לו ופירשו בספרים הקדושים שבתחילה התיירא יעקב אבינו מעשיו הרשע, ברם מיד אחר כך הצר על היראה עצמה שהתיירא מפני בשר ודם, שכן אין לו אדם לפחד רק מהשם יתברך לבדו!'

וכאשר עזבו הרוסים את גאליציה, העיד הרבי על עצמו ואמר:

'לא יראתי ולא פחדתי מהם כלל ועיקר!..'

האזהרה ללימוד התורה

'ויאמר אם שמעת תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפא' (שמות טו כ).

פירש רבינו האור החיים הקדוש זי"ע את כפל הלשון 'שמעת תשמע':

'לרמוז להם שיהיה עסק התורה בחשק גדול, שהגם שעודנו לומד יתאווה ללמוד עוד, וזה גיד שאינו שבע וקץ בלימודו.'

נראה שאין דוגמא טובה לדברי האור החיים הקדוש שיהיה עסק התורה בחשק גדול... שאינו שבע וקץ בלימודו, מדמותו הפלאת של רבי יוסף ראזין זי"ע א"ה הדוע בכינויו 'הרואטשובער'. לא היה כוח בעולם שיכול היה לנתק אותו מהתורה הקדושה שנבללה בדמו והתייחדה עימו בייחוד גמור.

והרי כמה סיפורים מפליאים על אורחות חייו של הגאון שנמסכו בתורה הקדושה והיו למקשה אחת של בקיאות מבהילה השזורה בגאונות בלתי נתפסת:

האמירה 'לא פסיק פומיה מגירסא' לא היתה לגבי הגאון רבי יוסף ראזין זצ"ל - 'הרואטשובער', בגדר מליצה בעלמא, אלא הוא קיים אותה כפשוטה ממש.

אפילו בצום תשעה באב מדבר בדברי תורה

וכפי שדרשו חכמינו ז"ל במדרש **תנחומא** (אמור טו) על הפסוק 'ומותר האדם מן הבהמה אין? מהו אין?' שהוא מדבר והיא אינה מדברת.

והרחיב רבנו יוסף מטראני בספרו **'צפנת פנח'** (תוריע דרוש א) שתכלית בריאת האדם ויתרונו על כל הבריאה היא, כי שיח ושיג לו להלל ולשבח לבורא יתברך ולעסוק בפיו בתורה הקדושה.

ועל פי דבריו הוסיף **רבנו החיד"א בספרו 'שפה אחת'** (ד"ה נשמת), שלכן בשבת כשמקבל איש ישראל נשמה יתרה הוא מודה ומהלל להשם יתברך יותר מבימות החול, ומאריך בפסוקי דזמרה עד שמגיע לתפלה הקרה 'נשמת כל חי'.

ורמז ש בתבות התפלה 'נשמת כל חי תברך את שמך', שראשי התבות 'תברך את שמך' בתוספת המנין הכולל עולים בגימטריא כמנין 'שבת'. ואז יש את היכולת ש'רוח כל בשר תפארו ותרומו וזכר מלכנו תמיד', כי לא נתן לנו הבורא נשמה ורוח כי אם כדי לברך ולהודות לשמו.

ומקור הדברים בזהר הקדוש (ח"ב ה:), שבו אמרו שכיון שהשבת היא 'יומא דנשמתין' לכן מרבים בה בשירות ותשבחות ואומרים 'נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלקינו ורוח כל בשר תפארו'. כי אין השבת בשבת רק מצד הנשמה והרוח.

השמים מספרים כבודו

בענין זה כתב הרב הקדוש רבי צבי הירש מליסקא זי"ע בפרושו **'שערי הישר'** לספר תהלים (קמ) דברים נפלאים:

שני חלקים יש בשם הוי"ה הקדוש; אותיות ו-ה' ואותיות ו-ה'. אותיות ו-ה' הן כנגד נשמתו של אדם שהיא מהעליונים, ואותיות ו-ה' כנגד הגוף העשוי מן העפר, ורמזו יש לכן בפסוק (תהלים צו יא) 'שמחו השמים ותגל הארץ' שראשי תבותיו מרכיבים את השם הקדוש, והרי לנו שמהשמים והארץ יחד נוצר יחוד שמו יתברך.

וכשכא אדם להודות ולהלל לפני בורא כל עולמים, רק בזכות הנשמה אשר בתוכו ראוי הוא לכן, כי מהו הגוף העכור והמגושם שיהלל את הבורא? ורק בכח הנשמה ראוי האדם לפנות פיו בתפלה והודיה לה' יתברך.

ונבאר בדרך משל על פי מנהג העולם, שאם יבוא איש בזוי ויאמר הלל ושבח לפני מלך גדול, הלא יחשב לפגום בכבוד המלכות, וכל שכן אנו קרוצי חומר כיצד נשבח להקדוש ברוך הוא אשר לגדולתו אין חקר?!

וביאור הדברים על פי דברי חכמינו ז"ל במסכת אבות (פ"ג מ"ז) 'תן לו משלו ושתה ושלך שלו'. כי אם יאמר האדם מן אנכי שאני מתנה לבורא יתברך, טעות בידו, שהרי מילא אם היינו נותנים לו דבר משל עצמנו היה נחשב זה לפחיתות לפניו, אבל באמת כל מה שיש לנו הכל שלו הוא, ואם כן מה שאנחנו נותנים לו הכל מכח אלוקי שבתוכנו, ואין זה חסרון ופגם בכבודו חלילה.

ללא הרף. על פי רוב שריו היה בתשעה באב בעיר מולדתו ברוגאטשוב, מפני שבאותם הימים חל יום הארצייט של אביו רבי פישל, והיה בא מדווינסק להשתטח על קברו. בנסיעתו מדווינסק לרוגאטשוב היה גומר בקרון הרכבת חצי הש"ס בעל פה. כך סיפר הוא עצמו פעם ברוגאטשוב. והוסיף, שבחזרתו יסיים אם ירצה השם את המחצית השנייה.

בבואו העירה, חרדו לכבודו כל תושבי העיר גדולים וקטנים, היו באים לקבל את פניו ולשוחח עמו, והוא מגלגל עמהם כל יום הצום בדברי תורה.

כאשר חלתה אשתו הראשונה נסעה לוורשה על מנת לדרוש שם ברופאים, אולם לבסוף נפטרה שם ממחלתה, הרואטשובער נסע ברכבת מדווינסק ללווייתה, ובמשך כל זמן הנסיעה שוחח ברכבת עם מלווייו בריאתא דאורייתא עד ששכח לגמרי את מטרת הנסיעה.

כאשר הגיעה הרכבת לוורשה הזכירו לו מלווייו שהגיעו לוורשה להלוויית אשתו הרבנית.

נעמד הגאון ואמר:

'איתא בגמרא כי הנשים זכות לעולם הבא בשכר שמחכות לבעליהם עד שיבואו מבית המדרש, וסיים שכעת תחכה וזוגתו עד שיסיים הפלפול.'

גם בעת ההלוויה טרוד היה בעומק עיונו בדברי תורה, ורק לאחר סתימת הגולל, כשהזכירו לו שצריך לומר קדיש, כי לא הניחה אחריה בן זכר, התנער באחת משרעפיו והפליט מפיו:

'אזוי, זי איז נעביך גישטארבן' [כך, היא נפטרה?] כמי שרק באותו רגע תופס את משמעות הדברים.

גדולי העיר באו לנחמו, אבל היה הוא מרצה לפניהם שעות רצופות בתורה.

איש מהמנחמים לא העז להעירו על אבולותו, ויש שמצאו לו סימוכין בירושלמי (מועד קטן פ"ג) שם נאמר כי אבל להלוט אחר דברי תורה מותר לו ללמוד.

לבסוף כאשר העיר לו על כך דודו השיבו:

'ודאי עבירה היא זו, וכשאקבל עונש על שאר עוונותי יענישוני אף על עוון זה, אבל אני מקבל את העונש על חטא זה באהבה וברצון, כדאית היא התורה ללקות עלי!..'

הגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל בעל 'אור שמח', רבה של קהילת המתנגדים בדווינסק, התבטא פעם בנוגע אליו:

'אומרים על הרואטשובי שהוא בעל זכרון נפלא, לא היו דברים מעולם! בעל זכרון נקרא זה שזוכר מה שלמד לפני כמה שנים, והרי אין לך דבר בתורה שהוא לא למד אותו זה עתה, וכי לזה בעל זכרון יקרא!..?'

אחרי שהתאלמן, הציע לו חותנו רבי משה הרשפינקל, שיישא את בתו השניה, היא אחות אשתו המנוחה. הסכים הרואטשובי והתחילו בהכנות לחתונה. כיון שהגיע המועד ובאו להוליד אל החופה, והוא עומד אז באמצע ענין עמוק ברמב"ם הלכות מעשה הקרבנות, עשה קמט בדף ומלמל כמדבר נכחו אל הספר:

'במחילה, רבי יקיר לי, מוכרחני ללכת אל החופה!..'

ותוך כדי הילוכו ביקש מדודו לשים לב שהאנשים אשר יחזיקו בנקליטי החופה לא יהיו סתם בורים ועמי הארצות... אחרי החופה שב מיד במרצה אל חדרו אל הרמב"ם ושיקע את עצמו בעיוניו שעה ארוכה, עד שנאלצו לעורר אותו ולהזכירו שהוא 'חתן' ועליו להשתתף בסעודת המצוה...

כיוצא בזה כאשר השיא את בתו רחל ע"ה עם תלמידו מדווינסק הג"ר ישראל אבא ציטרון זצ"ל, שהיה ביחד עם כל הקרואים זמן ניכר בשעת החופה, אבל תיכף לאחריה פנה והודיע למחותנים:

'תמחלו לי כבר הפסקתי מדברי תורה יותר מדי, אינני מסוגל עוד, ומיד פנה לחדרו להמשיך בלימודיו!..'

תפילה פנינים וערגליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

שיעול על לבם להתפלל לבוא.
ככל שיהודי רחוק יותר מעבודת בורא,
כך יקל על השטן לגרום לו לצרות, כיון
שזכויות מעטות לו, ועל כן פונה הוא
אל ה'חלשים' שבישראל - אלו הרחוקים
משמירת מצוות התורה, להרוס את
חיייהם.

ומובן שאם היו ישראל עובדים את הבורא
כראוי, ומתפללים לפניו מלכתחילה, לא
היה היצר הרע מתאמץ להכריח אותם
לקנות את סחורתו.

כי כאשר 'סחורת' הבורא יתברך עומדת
כללי אין חפץ בו רחמנא ליצלן, בא היצר
ומחריב את עולמו של האדם ומביא עליו
צרות רחמנא ליצלן, כדי שמתוך הצרה
יעמוד הבריות בתפילה.

וכן אם היו ישראל מאזינים למצוות ה'
ושומרים כל חוקיו, לא היו באים עליהם
אותן מחלות, כי היה ה' רופאם, ורק
כאשר אין עוסקים די הצורך בעבודת
ה', מתחילים לחוש בחורבן האיברים. כי
האדם נמשל לעיר קטנה, ואיבריו כבתי
העיר, ובעת שאיננו עוסק בעבודת ה',
מרגיש הוא חולי ומאכזב באיבריו כדי
שיתקרב לעבודת ה'.

הרי שמדרגתה וחשיבותה של התפילה
הבאה מתוך עבודת ה' והכרה ברוממותו,
גדולה מתפילה הבאה מתוך צרה.

וזו היתה דרגתם של אבותינו הקדושים
אברהם יצחק ויעקב, שתקנו את שלוש
התפילות, כתפילה מתוך קרבה ודבקות,
ולא כזעקה בשעת צרה. זו היא תפילת
הרוממות, אשר היא התפילה הרצויה,
ועליה נאמר כי 'תפילות - אבות תיקנום'
(ברכות כז).

האבות הקדושים.
אך כאמור, בפרשת בשלח נזכרים אנו
לראות כי באה על ישראל צרה אחר צרה,
כדי לעוררם לתפילה, ואז היו הם בדרגה
של תפילה מתוך צרה. כך בתחילת
הפרשה עמדו ישראל מול צרה אשר באה
עליהם מן השמים, כאשר הקדוש ברוך
הוא הכביד את לב פרעה לרדוף אחריהם.
ובסוף הפרשה באה עליהם מלחמתו
הקשה של עמלק. כל זאת בא עליהם כי
התעוררו בליבם ספקיות באמונה אם יש
ה' בקרבם, וכן רפו ידיהם ונחלשו בקיום
דברי התורה.

הנהיך לך כח לעשות חיל

נמצא אם כן, שכל מלחמות ישראל,
ובפרט מלחמת ישראל בעמלק שבסוף
פרשת בשלח - כולן מלחמות שמימיות,
ועיקר המלחמה בהן היתה אל מול שרי
אומות העולם בשמים ממעל.

נזכיר, כי גם מלחמות דוד המלך ושאר
המלכים קדמו להן פעולות רוחניות, ואחת
מהן היא השירה. כך לדוגמה במדרש
איכה (פתיחתא ל ד טו) 'תיארו חכמינו ז"ל
ארבעה מלכים ממלכי בית דוד, שהתפללו
לפני הבורא יתברך שיצילם מאויביהם
ויסייע להם במלחמתם כנגדם, אלא שכל
אחד ביקש באופן אחר, ולכל אחד מהם
נענה ה' יתברך כפי בקשתו.

ארבעת המלכים הם: דוד, אסא, יהושפט,
חזקיהו: דוד המלך ביקש בתפילתו (תהלים
יה לח) 'ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב

המשך בעמוד ד'

האור החיים הקדוש (שמות יז ט) את סיבת
שליחתו של יהושע בן נון למלחמה, יען
כי הוא היה אחד ומיוחד בעמל התורה
ויגיעתה ולא יצא מתוך אוהלה של תורה
- לכן עמד לו כוחו להתגבר במלחמה זו.
ושבו, גם כאן עמדו ישראל בתפילה -
תפילה מתוך צרה.

אמנם, מעלה מיוחדת יש לתפילה שכזאת
הבאה מלב נשבר בעת צרה ומצוקה, אך
מוטב היה להם לישראל ללכת בדרך ה'
בשלימות ואז היו זוכים לעמוד בתפילה
מתוך הרחבת הדעת ורוממות. כי כל
הצרה באה עליהם מחמת שלא הרגישו
כי ה' בקרבם וביקשו לנסותו ואף התלוננו
לפניו.

היצר - פקד מושתת

על רעיון זה מביא רבינו בחיי (שמות טו
כו) משל נפלא מהספר הקדמון 'ספר
הבהיר' (אותיות קסג-קסד). דברי המשל
מיוסדים על ביאור הפסוק 'ויאמר אם
שמעו תשמע לקול ה' אלקיך והישר
בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת
כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים
לא אשים עליך כי אני ה' רפאך', בו מצוה
הבורא את ישראל לשמוע לקול ה' ולא
לקול היצר הרע, להאזין למצוות ה' ולא
למצוות היצר הרע, לשמור את חוקי ה'
ולא את חוקי היצר הרע, ובזכות זה יסיר
ה' מהם כל מחלה, 'כי אני ה' רופאך'.

משל למלך שמינה פקידים על כל
אוצרותיו ונכסיו, והיו ממונים למכור
את תוצרת כל המפעלים ובתי החרושת
שבבעלות המלך.

שלושה שרים היו: האחד, מופקד היה על
מכירת מוצרי הטקסטיל, בגדים, שמיכות
ובדים, השני על התוצרת החקלאית,
המאכלים והמשקאות, והשלישי על
חומרי הבנייה.

והנה, בעוד שני הממונים הראשונים
הצליחו ביותר, והכניסו רווחים נאים
לאוצרות המלך, היו ידיו של הפקיד
הממונה על חומרי הבניה מחוסרות
עבודה.

המבנים והבתים באותה ארץ בנויים היו
היטב, ואנשים לא נזקקו לחומרי בנייה
רבים.

מה עשה אותו פקיד? שלח קבוצת
בריונים לסייר ברחבי המדינה, ופקד
עליהם להחריב כל בית רעוע שיראו.

מדוע דווקא בתים חלשים ורעועים?
משום שאותם ניתן להרוס בקלות רבה.
אילו ניסו להיטפל גם לבתים הבנויים
היטב, יארך הדבר זמן רב מדי.

כך היה אותו פקיד מושחת מכריח את
הבריות לקנות אצלו חומרי בנייה, על
מנת שיוכל להציג את הישגיו בפני המלך.
באמצעות משל זה נדרש מאמרו הנביא
'ירמיהו (א יד) 'מצפון נפתח הרעה על כל
יושבי הארץ', כידוע שה'צפוני' הוא היצר
הרע הצפון בליבו של האדם (יואל ב כ.
סוכה נב). ומהצפון הזה נפתחת הרעה על
יושבי הארץ.

היצר הרע, כמוהו כאותו פקיד מושחת
של המלך, שאיש אינו פונה לסחורת
המלך אותה הוא מוכר, ומפני כך הוא
מחריב חיייהם של בני אדם, על מנת

הוסיף משלו שבחים רבים על הקדוש
ברוך הוא: 'הא-ל הגדול הגיבור והנורא
והאדיר והעוז והיגדל והיגדל החזק והאמין
והוודאי והנכבד'.

המתין לו רבי חנינא עד שסיים את
תפילתו, ואחר, גער בו: 'האם באמירת
שבחים אלו סבור אתה כי סיימת לומר
את כל שבחיו של הקדוש ברוך הוא?!
הלא בריבוי השבחים מראה אתה כאילו
מלבד אלו אין עוד שבחים, והרי באמת
אין לנו השגה והבנה כלל בשבחו של
הבורא יתברך.

הרי זה דומה למלך בשר ודם שהיו
לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו עבדיו
משבחים אותו בכמה פרוטות שיש לו -
הלא זהו גנאי לו ולא שבח!"

בכך נבין מעט את גודלה ומעלתה של
השירה, שלשמה נדרשת רשות מיוחדת.
אך מיום שזכינו לאומרה פעם אחת על ים
סוף, זוכים אנו לשוב ולשורר אותה בכל
יום בתפילה, בסיום פסוקי דמזמרה.

צעק לכם אל ה'

לפני השירה היו ישראל בצרה גדולה:
מאחור, סגרו עליהם המדבר ופרעה
וחילו, מלפנים הים, והם בתוך, ללא
יכולת להיחלץ מן המצוקה.

אז-אז צעקו בני ישראל אל הבורא עד
שזכו ונעשה להם הנס המופלא, כאשר
גזר הקדוש ברוך הוא את ים סוף לגזרים
ברוב חסדיו. באותו עומד נורא הוד זכו
ישראל לגילוי שכינה עצום ונורא, בו
ראתה שפחה פשוטה על הים מראות
אלקים שלא ראו אפילו הנביאים (מכילתא
דברי שמעאל בשלח - מסכתא דשירה פרשה ג).

זמן מועט לאחר מכן, הגיעו ישראל
למקום שנקרא מרה ולא מצאו מים
לשתות. ושוב צעקו אל הבורא מתוך
צרתם, עד שהושיעם בדרך נס והמתין
להם את המים המרים, וכאשר רעבו בני
ישראל ללחם וביקשו מזון ומוחה, ירד
להם המן. ובסוף פרשת בשלח מסופר כי
בא עמלק הרשע למלחמה כנגדם.

מלחמה זו היא הקשה שבכל המלחמות,
והיא תימשך לאורך כל הדורות ולא תבוא
לכלל הכרעה עד לימות המשיח, שבהם
יהא התיקון הרוחני השלם. וכפי שכתוב
בפסוק בסוף פרשת בשלח (שמות יז טז) 'כי
יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדור
דור'.

הרי שהמלחמה תהיה לדורי דורות, עד
אשר יושלם כסא ה' ויתנו לו הכל כתר
מלוכה. וגם במלחמה זו, אשר היתה
המלחמה הראשונה שעמדו בה ישראל
מיום שיצאו ממצרים לחירות עולם -
עמדו ישראל בתפילה וזעקה.

מלחמה זו באה על ישראל, 'על נסותם את
ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין' (שמות
יז ט), אמונתם לא היתה שלמה ומוחלטת,
ואפילו בעמדם על ים סוף נאמר (תהלים
קו י) 'וימרו על ים בים סוף', וכמו שאמר
חכמינו ז"ל (פסחים קיח): כי ישראל
שבאותו הדור היו מקטני אמונה, ואמרו
לעצמם: "כשם שאנו עולים מצד אחד
של הים - כך המצרים עולים מצד אחר
וגם הם ניצולים". עד שאמר לו הקדוש
ברוך הוא לשר של הים שיפלוט את גופות
המצרים ליבשה ויראו ישראל שמתו.

מקרה נוסף של נפילה רוחנית אירע
גם הוא קודם מלחמת עמלק, שאז רפו
ידיהם של ישראל מדברי תורה, ולכן
נקרא שם המקום 'פידים', ועל כן בא
עמלק להילחם כנגדם. ובה פירש רבינו

השירה הראשונה

ממצרים נגאלו ישראל ונפדו מבית עבדים
ויצאו משם ביד רמה. על כנפי נשרים
נישאו, וענן ה' חפף עליהם יומם, ובלילה
עמוד האש האיר להם. אלא שעדיין לא
הושלמה נקמת ה' במצרים, על כן נתן
ה' בלב פרעה ועבדיו לרדוף אחרי בני
ישראל מיד אחר צאתם ממצרים.

סבורים היו כי יוכלו להילחם בו יתברך
חלילה, אך זממם לא יצא לפועל, כי
חרבם באה בליבם וחיציהם שבו אליהם
להכותם. ולבסוף נקרע הים לפני בני
ישראל, ופרעה וחילו נשטפו במים. על
זאת שיבחו ישראל ורוממו לא-ל, ונתנו
זמירות שירות ותשבחות, ועמדו ושוררו
את הראשונה שבשירות - היא שירת הים.
השבת שבה קוראים בתורה את פרשת
בשלח נקראת 'שבת שירה', על שם שירת
הים הכתובה באותה פרשה.

שירה זו, ענין בפני עצמו הוא לעסוק
בו, וכפי שכתבו על כך הצדיקים רבות
גדולות ונצורות.

אולם מלבד ענין השירה, מצאנו בפרשה
זו ענין מופלא אחד החוזר על עצמו
כמה פעמים: 'ענין התפילה, ובו נעסוק
במאמרנו זה.

לא פעם ולא פעמיים היו בני ישראל
נתונים בצרה, שכל מהותה לא היה
אלא בשביל לקרב את ליבם אל אביהם
שבשמים.

כך היה בתחילת הפרשה 'ופרעה הקריב...
ויצעקו בני ישראל אל ה' (שמות י ד),
'וכפי שדרשו חכמינו ז"ל (פסיקתא זוטרותא)
את המילים 'ופרעה הקריב', ואמרו כי
הוא הקריב וקירב את ישראל לאביהם
שבשמים.

וכן בסוף הפרשה במלחמת עמלק,
אז התפללו ישראל אל ה' ומשה רבינו
בראשם. ובתוך, בין שתי הצרות אשר
באו על ישראל ואשר עליהן הם נשאו
תפילה, מופיעה השירה - שירת הים.
הרי לנו שתי הגדרות בפנייה אל הבורא
יתברך: תפילה ושירה.

ואמנם, ישנן הלכות חשובות הנלמדות
מפרשה זו, אך אנו נעסוק בבירור החילוק
בין תפילה בעת צרה, לתפילה מתוך
רוממות. ובפרט יש להבין את ההבדל
שבין שירה ותפילה, במה התייחדה
השירה ובמה מיוחדת היא מכל תפילה.

ואל יהי הדבר קל בעינינו, כי לא כל בריה
זוכה לומר שירה.

זכות מיוחדת היא לעמוד ולשורר שירה
לפני הבורא ברוך הוא. שמחה עליונה
היא המביאה לידי שירה, עד שאמרו
חכמינו ז"ל (שמו"ר כג ד) כי מיום שבא
הקדוש ברוך הוא את העולם ועד שעמדו
ישראל על הים, לא מצאנו אדם שאמר
שירה לקדוש ברוך הוא, אלא ישראל.

וכמה נסים ונפלאות שנעשו לקדמונים
ולאבות הקדושים, ובכל זאת לא אמרו
שירה. ויש להבין, מדוע אכן לא אמרו
שירה? משום שלא ניתנה להם הרשות
לכך.

כי על מנת לשבח לפאר ולרומם לפני ה'
באופן הנעלה של שירה - צריך רשות
מיוחדת.

אחת הסיבות לדבר נלמדת מהמעשה
שהביאו חכמינו ז"ל (ברכות לג). באדם
אחד שירד לפני התיבה להתפלל בבית
הכנסת של רבי חנינא, וכאשר החל לברך
את הברכה הראשונה בחזרת התפילה,

עד כלותם, והשיב לו הקדוש ברוך הוא שיעשה כפי בקשתו, וזה האמור (שמואל א' ל ז) 'ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם'. במקרא זה דרש רבי יהושע בן לוי את המילה 'למחרתם' כשני לילות ויום אחד, שהיה הקדוש ברוך הוא מאיר לידו המלך באותם לילות שדרף אחרי אויביו בברקים, וזהו שנאמר (תהלים יח ט) 'כי אתה תאיר נרי'.

כעבור חמישה דורות עמד נכד-נכדו אסא מלך יהודה, ואמר לקדוש ברוך הוא: אני אין בי כח להרוג את אויבי, אלא מבקש אני שארפם ואתה תשלם את המלאכה ותהרגם. נענה לו הקדוש ברוך הוא ומילא בקשתו, שנאמר (דברי הימים ב' יב) 'וירדפם אסא והעם אשר עמו עד לגרר ויפל מכושים לאין להם מחיה כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו'. מדוע לא נאמר כי הם נשברו 'לפני אסא' אלא 'לפני ה' ולפני מחנהו'? כי הבורא יתברך שברם והרגם.

עמד אחרי בני יהושפט ואמר: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה עבירה את השאר, ונענה לו הבורא יתברך, שנאמר (שם כ) 'ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון מואב וחר שיערי הבאים ליהודה וינגפו'. הרי שעל ידי הרינה והתהילה השלים ה' את המלאכה ואויביו ישראל ניגפו לפניו.

תשעה דורות לאחר מכן, עמד חזקיהו המלך ואמר לפני הקדוש ברוך הוא: אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני עושה, שנאמר (מלכים ב' יט טה) 'ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור'.

במבט פשוט, נראה כי חזקיהו המלך היה גדול יותר מכל המלכים שמלוכו לפניו, עד כדי כך שהוא לא היה זקוק לעשות מאומה בעצמו, ואפילו תפילה ושיירה לא אמר, אלא היה ישן על מיטתו ורואה ניסים גלויים מאת ה' יתברך.

מעלה יתירה יש בכך, משום שכאשר אדם משתתף בפעולה, עלולה להכנס בלבו מחשבה, כי הוא אשר פעל את התוצאה בכחו, והיו ישראל עלולים להכשל במחשבת 'כחי ועוצם ידי'.

ואכן אמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין ד.) שביקש הקדוש ברוך הוא לעשות את חזקיהו משיח, ולכאורה נראה כי הוא בא אל התכלית ואל השלימות.

אולם כבר אמרו המפרשים כי לא יתכן לומר על דוד המלך - רגל רביעי במרכבה העליונה, שדרגתו היא הפחותה מכל ארבעת המלכים, עד שהוצרך לרדוף ולהשמיד בעצמו ולהרוג בכלי נשק, ולא יכול היה לישון על מיטתו ויעשה ה' חפצו. אין מסתבר כלל כי אמונתו היתה פחותה חלילה מהמלכים אשר אחריה, ועל כן היה רודף את אויביו ונלחם בהם ולא מאמין ובוטח בה' יתברך שילחם עבורו.

אלא הביאור הוא להיפך - כפי שכתבו בפרים הקדושים - כי דווקא העובדה שהיה יוצא למלחמה מעידה על גודל האמונה שהיתה חדרוה בו. וכה נשגבה היתה אמונתו, עד אשר אפילו בשעה שהיה יוצא בעצמו למלחמה ורואה ניצחונות על ידי כוחו כביכול, לא עלתה על דעתו כלל לומר כי בכוחו עשה וניצח, וברור היה לו ולכל העם הגלויים אליו כי יד ה' עשתה זאת, כי ה' הוא איש מלחמות ואל-נקמות. אולם בימי חזקיהו המלך, שנחלש כח

האמונה ביותר, חשש חזקיהו כי אם יצאו ישראל למלחמה בעצמם ויגברו על אויביהם בכוחם, עלולה להיכנס בליבם המחשבה כביכול היה זה על ידי כוחם ועלולים הם לשכוח כי ה' אלקיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל. על כן ביקש חזקיהו שיוכו חיילי אשור בעוד הוא ישן על מיטתו, ואפילו שירה לא אמר, כדי שבינו העם שאפילו התפילה והשירה אינן פועלות ללא רצון ה'.

חזקיהו הינו המלך המאוחר מבין אותם ארבעה מלכים, והאמונה בדורו נחלשה יותר מן הדורות הקודמים. וכך פחתה האמונה והלכה במקביל לירידת הדורות. אם בזמן דוד המלך, יכול היה לצאת למלחמה ולפעול בגבורתו בלא חשש שיהרהרו שזרועו היא שהושיעה להם, בימי אסא היתה אמונתם פחותה, אך ברדיפתו אחרי אויביו עדיין לא היו ישראל נכשלים בביטחון בכח הזרוע, ובדור הבא בימי יהושפט, כבר עלה החשש כי רדיפה אחר האויבים תגרום להיחלשות האמונה, וביקש לומר שירה בלבד.

אכן, בימי חזקיהו המלך, חשש שאף אם יאמר שירה בלבד, עלולים ישראל לחשוב שיכולים הצדיקים לחולל פלאות בכחם הרוחני בלבד, ועל כן ביקש שהשיענה תיעשה בשעה שהוא ישן על מיטתו.

מכך נלמד, כי אמירת שירה אינה דבר הנתון ביד כל אדם, ואפילו ביד מלכי ישראל, וזקוקים לזכות מיוחדת כדי לאומרה. ובשעת סכנה רוחנית ממחשבת עצמיות, מחשבה של כוחי ועוצם ידי הממלישה את האמונה בה' - אין אומרים אפילו שירה.

וכפי דברי המדרש (שמו"ר כג ד.) שהוזכרו בקצרה לעיל, שם אמרו כי מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם ועד שעמדו ישראל על שפת הים לא מצאנו אדם שאמר שירה לקדוש ברוך הוא אלא ישראל.

לא כאשר ברא ה' את אדם הראשון, ולא כאשר הציל את אברהם מכבשן האש ומן המלכים, אף לא כאשר הציל את יצחק מן המאכלת בשעה שעמד אביו לשחטו על המזבח, ולא כאשר ניצל יעקב מעשו הרשע ומשרו או מאנשי שכם.

רק בשעה שבאו ישראל לים ונקרע להם מיד אמרו שירה לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'אז ישיר משה ובני ישראל', ועליהם נאמר (משלי לא כו) 'פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה'.

כי אין הרשות נתונה לכל אדם לומר שירה, ורק לאחר שפתחו אבותינו פיהם ושוררו לה' בים סוף - יכולים גם אנו לאומרה אחריהם. וכפי שמתפללים אנו את התפילות שתיקנו לנו האבות, ואין אנו מוסיפים עליהן. כי איננו זכאים ורשאים להלל ולשבח אלא בנוסח שתיקנו הצדיקים הקדמונים.

תפילת האבות הקדושים

מתוך היסודות שהתבארו כאן, יש להבין באופן נפלא פרשה אחת בתורה שלפשוטי עם כמותנו, נראית מוקשה לכאורה.

בשעה שבא משה רבינו לפני פרעה הרשע בפעם הראשונה וביקשו לשלח את ישראל, הכבד פרעה עולו על ישראל, ואפילו תבן לא ניתן להם לעבודת הפרך, ועם זאת נצטוו להביא את מספר הלבנים הקבוע כפי שהיה כאשר ניתן להם התבן.

פנה משה רבינו ואמר לפניו יתברך דברים קשים מאוד (שמות כב-כג): 'וישב משה אל ה' ויאמר ה' למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתי: ומאז באתי אל פרעה לדבר

בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלח את עמך'.

נראה כי בא משה רבינו והתלונן על רוע מצבם של ישראל, והדברים קשים להבנה. ואם כי מצאנו בתורה מקרים שבהם מסר משה עצמו בעבור ישראל, כמו אחר חטא העגל כאשר אמר (שם לב כב) 'ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת', הרי ששם מסר נפשו והעדיף להימחק מספר התורה אם לא יכופר חטא העגל לעם ישראל, ואילו כאן נראה בפשטות שדיבר דיבורים קשים כלפי מעלה.

ולכאורה נראה שעל דברים אלו הוכיחו הקדוש ברוך הוא תיכף ומיד, כמו שנאמר בראש פרשת וארא הבאה לאחר אותו דיבור (שם ו א-ב): 'וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה': וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל-ש-די ושמי ה' לא נודעתי להם'. וכפי שפירש רש"י הקדוש שם שה' דיבר איתו באופן של משפט כיון שדיבר קשות ואמר 'למה הרעותה לעם הזה'.

והוסיף הקדוש ברוך הוא לומר לו כי באמת 'אני ה' הנאמן שלם שכר טוב למתהללים לפני, ולא לחינם שלחו אל פרעה, כי אם כדי לקיים דבריו שדיבר לאבות הראשונים, כי גר יהיה זרעם בארץ לא להם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. כי על ידי עבודת הפרך שהשיתו עליהם המצרים - קיבלו הללו את עשר המכות ואחרי כן יצאו בני ישראל ברכוש גדול. ועוד אמר ה', כי לאבות הוא לא התגלה בשם ה', שהוא שם המלמד על קבלת השכר, שהרי הבטיח להם הבטחות והם לא ראו בעיניהם את קיומן, ובכל זאת האמינו בו ולא שאלו מאומה.

לפי פירוש זה, נהג משה רבינו שלא כראוי והקדוש ברוך הוא גער בו על כך. אך ודאי אי אפשר בשום אופן לפרש את הדברים כפשוטם, ולומר כי בא משה בדברי תלונה לפני ה' חלילה. אלא עומק רב יש בדברים, וכפי שיתבאר.

רגילים היו בני ישראל מיום שהוכבד עליהם עול העשבוד במצרים להתפלל מתוך צרתם אל ה', כמו שנאמר (שמות כ ג) 'ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויעזקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה'. כי בימים ההם הצטרע מלך מצרים והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם לרפואתו (רש"י שם), על כן עמדו ושיועו ונאנחו אל ה' וצעקו אליו שיגאלם.

באותו הזמן עמד משה לפני ה' ושא' 'למה הרעות לעם הזה?' כי אם משום שמאזה הקדוש ברוך הוא לתפילתם של ישראל הבאה מתוך צרה, הרי כבר זעקו אל ה' בעת צרתם, ומה צורך יש עוד בהכבדת עול היסורים עליהם?

עתה ניתן להבין את תשובת ה' על טענה זו, באומרו 'וארא אל האבות - ושמי ה' לא נודעתי להם'. כי במבט פשוט יש להקשות מה פשר הדברים, האם הכוונה כאן כי לא ידעו האבות את שם הויה הקדוש? הלא ודאי כל שמונתו יתברך נודעו להם!

אלא, הכוונה בזה היא כי גם על האבות הקדושים עברו צרות ויסורים, כדוגמת אברהם אבינו אשר נתנסה ועמד בעשרה נסיונות. ועם כל זאת לא התגלה עליהם הקדוש ברוך הוא במידת הרחמים היוצאת משם הויה, ולא ביקש מאיתם תפילת רחמים הבאה מתוך צרה.

כי למרות כל מה שעבר עליהם, לא עמדו האבות בתפילה כדי לבטל את הקושי מעליהם, אלא כל תפילתם לשם שמים

היתה, מתוך רוממות והכרה בגדולת ה' יתברך, ועל צרתם לא ביקשו כלל.

שהלא התבאר בדברי 'ספר הבהיר' שתכלית הצרות והיסורים הבאים על האדם היא להחרבת הבתים בידי עבדיו של הפקיד הממונה על שיווק חמרי הבהייה של המלך, על מנת שיוזקקו בני אדם לקנותם.

וכך גם האדם, כאשר הוא שרוי בטובה וחיי מתנהלים על מי מנוחות, עלול הוא שלא לזכור את בוראו כראוי, ואינו עמל בכל כוחו בעבודת התפילה.

אולם כאשר באים עליו יסורים ואין ההצלחה מאירה לו פנים במעשיו, אז נזכר הוא מי הוא הנותן לו כח לעשות חיל, ומתוך הצרה הוא פורץ בועקה ובוכה לפני ה' בתפילה. רק אז הוא מרגיש כי קרבת אלקים טובה לו, ומתקיים בו מקרא שכתוב (תהלים קמה יח) 'קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת'.

אולם האבות הקדושים חיו באופן אחר ונעלה.

סיבות רבות מספור היו להם להתפלל מתוך צרה ובקשת רחמים בשוועה וזעקה, אך באמת 'שמי הויה' - מידת הרחמים של ה' לא נודעתי להם. הם מעולם לא עמדו לבקש רחמים שתבטל צרתם, אלא כל תפילתם היתה תפילת רוממות.

מה צריכה אלי?

יסוד זה, על התפלה המעולה הבאה מתוך רוממות לעומת התפלה הבאה מתוך הצרה, יבאר לנו את מהלך הענינים בשעות שלפני קריעת הים, כאשר עמדו ישראל, הים מלפניהם ומצרים מאחוריהם, וצעקו אל ה', אמר הקדוש ברוך הוא למשה 'מה תצעק אלי?!' (שמות יד טו).

וכבר תמה רבינו האור החיים הקדוש, מה פשר הדברים, וכי למי יצעק אם לא לאלקיו? ובפרט בעת צרה! וכי יש מציאות בעולם שבה אין היהודי צריך לתפילה?

וכי כך היא הדרך? להשתק את קול התפילה, חלילה?

ולפי האמור, יתיישבו הדברים באופן נפלא. כי ביקש משה רבינו שיזכו ישראל לתפלתם של האבות, תפילה הבאה מתוך התרוממות, ולא כתפילה ובקשה על הצרות.

ועל כן, כאשר עמדו על ים סוף וצעקו אל הבורא מתוך מצוקה נואשת, אמר הבורא יתברך למשה רבינו 'מה תצעק אלי', כלומר, תיכף תזכר לגאולה גדולה, ואזי תתפללו בשירה ולא בצעקה.

כי אכן, יכול האדם לזכות לחיבור עצום ולקרבת ה' נפלאה בכח התפילה, כנאמר (בראשית ל ח) 'נפתולי אלקים נפתלתי' - לשון תפילה ולשון חיבור, כי על ידי התפילה האדם מתחבר לאלקיו, אולם עתה עמדו ישראל להשיג דרגה נפלאה ומרוממת אשר לא זכה לה עדיין בן אנוש מעולם; דרגה מופלאה, אשר מקומה למעלה מעולם התפילה, ורוחתה היא כחום היום ממש - היא השירה.

בשעה זו, לא היה צורך בבקשת התפילה, כי בעת הליכות הנפלאה המביאה לידי שירה, אין שום צרה בעולם כלל. בעת כזאת הכל מואר, הכל נהיר וברור.

אשרי הזוכה להתפלל מתוך קרבת ה', ואינו ממתין לעת צרה. כי אמנם תפילה לעולם נצרכת היא לאדם. אך קריעת ים סוף חידשה דרך בעבודת התפילה, ובה נשמע לראשונה קול השירה מפי ישראל. וזוהי תפילה בדרגה עליונה ונשגבה ביותר.

לשמייעת השיעורים - קול הלשון:

03-6171077

ספר ויהלום